

KLASİK TÜRK ŞİİRİ VE URDU KLASİK ŞİİRİNDE MESNEVİYE BİR BAKIŞ

LOOKING TO MASNAVI IN CLASSIC TURKISH POETRY AND URDU CLASSIC POETRY

Dr. Mustafa Sarper ALAP

Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kırıkkale/Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-0537-8152

Cite As Alap, M.S. (2021). "Klasik Türk Şiiri Ve Urdu Klasik Şiirinde Mesneviye Bir Bakış", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:25, pp:972-982

ÖZET

Mesnevi, ismini Arapçadan alan ve anlam olarak ikişer-ikişerlik denilen bir nazım şeklidir. İran edebiyatından Klasik Türk edebiyatına geçmiştir. Konusu aşktır. Mesnevîde her beyit kendi arasında kafiyelidir. Mesnevi nazım şeklinde beyitler için sayı sınırı yoktur. Sayı olarak 10-20-30 beyite kadar yazılan mesnevîlerin yanında binlerce beyit olarak oluşturulan mesnevîlerde yer almaktadır. Mesnevi nazım şekli yapısı itibarıyla Dibace, Tevhid, Münacaat, Na't, Miraciye, Medhiye den oluşmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında mesnevi nazım şekli yer almaktadır. Klasik Türk edebiyatında mesnevi denildiği zaman ilk akla gelen isim Mevlana Celaleddin-i Rûmî'dir. Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin Mesnevi isimli eseri Klasik Türk edebiyatındaki en meşhur eserdir. Bu eser sadece Klasik Türk edebiyatında değil aynı zamanda dünyanın bir çok ülkesinde bulunduğu ülkenin diline tercüme edilmiş önemli bir eserdir. Klasik Türk edebiyatında Rumi'nin Mesnevi isimli eserinin yanı sıra diğer mesnevi şairleri de meşhur eserler yazmışlardır. Bu eserlerden bazıları XI. yüzyılda Yusuf Hâs Hacib "Kutadgu Bilig" isimli eseridir ve bu eser Klasik Türk edebiyatının ilk uzun mesnevisidir.

XIII. Yüzyılda Mevlânâ Celâleddini Rûmî 25.618 beyitlik büyük eseri, "Mesnevi Mânevi"yi yazmıştır. XIII. Yüzyıl sonunda Şeyyad Hamza "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisini yazmıştır. XIII. Yüzyılda Ahmet Fakih "Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerife" ve Yunus Emre'nin yazdığı "Risâletü'n-Nushiyye" isimli eseridir. Bu eserler Klasik Türk edebiyatının en meşhur mesnevîleri sayılmaktadır.

Mesnevi nazım şekli Urdu edebiyatında da yer almaktadır. Zengin bir geçmişe sahip olan Urdu edebiyatına Mesnevi nazım şekli İran edebiyatından gelmiştir. Urdu edebiyatında Mesnevi nazım şekliyle çok sayıda eser yazılmıştır. Klasik Türk edebiyatında Mesnevi denildiğinde akla gelen isim Mevlana'dır. Mevlana Celaleddin-i Rumi ismi Urdu edebiyatı klasik şiirinde de en bilinen isimdir. Urdu edebiyatında bilinen en meşhur mesnevi eseri Mir Hasan'ın yazmış olduğu "Sihr-ul Beyân" isimli eseridir. Urdu edebiyatında Mir Hasan ile birlikte Molla Vechi, Mir Taki Mir, Mir Asar, Dag Dehlevi ve Mirza Şauk isimli meşhur şairler aşk konulu mesnevîler kaleme almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Urdu, Edebiyat, Mesnevi

ABSTRACT

Masnavi is a form of verse that takes its name from Arabic and is called in doubles. Masnavi passed from Iranian literature to Classical Turkish literature. Its subject is love. In the mesnevi, each couplet rhymes among itself. There is no limit to the number of couplets in the form of Masnavi verse. In addition to the mesnevi written in numbers up to 10-20-30 couplets, there are also mesnevi created as thousands of couplets. Masnavi verse form consists of Dibaca, Tawhid, Munacaat, Na't, Miraciya, Medhiya.

There is a form of Masnavi verse in classical Turkish literature. The first name that comes to mind when masnavi is mentioned in classical Turkish literature is Mevlana Celaleddin-i Rumi. Maulana Celaleddin-i Rumi's Masnavi is the most famous work in Classical Turkish literature. This work is an important work not only in Classical Turkish literature, but also translated into the language of the country where it is located in many countries of the world. In Classical Turkish literature, other mesnevi poets wrote famous works besides Rumi's work called Masnavi. Some of these works XI. Century Yusuf Hâs Hacib is his work named "Kutadgu Bilig" and this work is the first long Masnavi of Classical Turkish literature.

In XIII. century, Maulânâ Celâleddin-i Rûmî wrote his great work of 25,618 couplets, "Masnavi Mânavi". At the end of the XIII. century, Şeyyad Hamza wrote the masnavi "Yûsuf u Züleyhâ". In XIII. century "Risâlatu'n-Nushiyye" written by Yunus Emre and "Kitâbu Evsâfi Masâcidi's-Şerife" written by Ahmed Fakih. These works are considered to be the most famous masnavis of Classical Turkish literature.

Masnavi verse form is also included in Urdu literature. Masnavi verse form of Urdu literature, which has a rich history, came from Iranian literature. Numerous works have been written in Urdu literature using the Masnavi verse. The name that comes to mind when Masnavi is mentioned in classical Turkish literature is Maulana. The name Maulana Celaleddin-i Rumi is the best known name in the classical poetry of Urdu literature. The most famous mesnevi work known in Urdu literature is the work named "Sihr-ul Beyan" written by Mir Hasan. In Urdu literature, along with Mir Hasan, famous poets named Molla Vechi, Mir Taki Mir, Mir Asar, Dag Dehlevi and Mirza Şauk wrote mesnevis about love.

Key Words: Turkish, Urdu, Literature, Masnavi

1. GİRİŞ

Arapça kökenli olup Arapça içerisinde yer almayan Mesnevi, anlam olarak "İkişer, İkişerlik" anlamlarında kullanılmaktadır ve edebi terim manasında ise her beyitin kendi arasında kafiyeli olarak aynı vezinde yazılmış olan şiirler için kullanılmaktadır. Beyit sayısı ile ilgili bir sınırı bulunmamaktadır. Beyitler en az 2 beyitten 20-30 beyite kadar kısa mesnevîlerden müteşekkil olup beyit sayısı binlere çıkan hikayelerden oluşan mesnevîler de bulunmaktadır. (İpekten, 2003: 59)

Mesnevi nazım şekli için ilk akla gelen büyük tasavvuf şairi Mevlana Celaleddin-i Rûmî tarafından yazılan altı ciltten oluşan ve toplam 25.700 beyitten oluşan "Mesnevi" dir ve hususi bir anlam taşımaktadır. (Dilçin, 2000: 167)

Mesnevilerin her beyiti kendi arasında kafiyeli olarak “aa-bb-cc...” şeklinde sıralanır. Mesnevîde uzun hikayeler anlatır ve bu yüzden genel olarak aruzun kısa kalıpları ile yazılmaktadır. (Pala, 2015: 160) Edebi bir terim olan mesnevi bu yönüyle ilk olarak İran edebiyatında kullanılmıştır. Arap edebiyatında kendi arasında kafiyeli beyitlerden oluşan şiirlere urcûze, recez veya müzdevice denilmiştir. (İsen vd: 2015, 264-265)

2. KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE MESNEVİ

İran edebiyatının bir nazım şekli olan Mesnevi, Türk ve Arap edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir. Araplar, iki dizenin birbirine uyaklı olarak birleştiğinden dolayı mesnevi nazım şekline “Müzdevice” ismini vermişlerdir (Dilçin, 2000: 167).

Türk edebiyatının en önemli şairlerinden Mevlana Celaleddin-i Rûmî; Nizami, Attar, Firdevsi, Emir Hüsrev-i Dehlevi, Molla Cami ve Hacû-yı Kirmani isimli İranlı mesnevi şairleri etkilemiş ve bu şairler XI. ve XIX. Yüzyıllar arasında mesnevi eserleri yazmışlardır (Mermer, vd.: 2016, 112).

Mesnevi nazım şekli içerisinde, Dibace (Önsöz), tevhid, münacat, naat, miraciye, mehdiye, sebeb-i telif (eserin yazılış nedeni), Ağaz-ı Dasitan (Konuya başlangıç), Konu ve Sonuç (Hatime) bölümleri bulunmaktadır (Pala, 2015: 61).

Mesneviler, “Fe’ilâtun fe’ilâtun fe’ilün”,

“Fâilâtün, fâilâtün fâ’ilün”,

“Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün”,

“Fâ’ülün fa’ülün, fa’ülün fa’ül” gibi kısa vezinlerle yazılırlardı (İpekten: 2013, 59).

Mesnevi nazım şekli içerisinde çeşitli konular bulunmaktadır. Bu konular arasında aşk konulu “Leyla ile Mecnun”; tasavvuf konulu “Mevlid”; Didaktik ve ahlaki konulu “Hayriyye-i Nâbî”; Kahramanlık ve savaş konulu “Gazavatname”; Güzel anlatımlı bir şehir konulu “Şehrengiz”; Mizah konulu “Harname”; İlim konulu “Kıyâfetnâme”; sözlüğü ele alan “Tuhfe-i Vehbi”; ve Tarih konulu “Muradname” bulunmaktadır. (Pala:2015, 61-62)

Divan edebiyatında basit bir nazım şekli olan Mesneviye fazla ilgi gösterilmemiştir, çünkü divan şiirinde kavram ve anlamlar bir beyitte tamamlanmaktadır, bu yüzden şairler her beyit için iki uyak bulmak durumunda kalmışlardır. Divanlarda kısa mesnevi biçimiyle yazılmış çok az şiir vardır. Divan edebiyatında Nef’î, Nâ’ili, Nedim ve Bâkî şiirlerinin hiçbirinde mesnevi nazım şeklini kullanmamışlardır. Buna karşın Fuzûlî, Şeyh Gâlib ve Şeyhî mesneviyi diğer nazım şekilleriyle birlikte şiirlerinde kullanmışlardır. (Dilçin: 2000, 167)

Divan edebiyatında mesnevi nazım şakliyle yazılmış çok önemli eserler yer almaktadır, bu eserler arasında Yusuf Has Hacib (ö. 1077) tarafından XI. yüzyılda yazılmış olan “Kutadgu Bilig” (Kutlu Olma Bilgisi) isimli eser Klasik Türk edebiyatındaki ilk uzun mesnevidir. Diğer önemli bir eser olan ve Mevlana Celaleddin-i Rumi (ö. 1273) tarafından XIII. Yüzyılda yazılan “Mesnevi Manevi” isimli eserde 25.618 beyit bulunmaktadır. Bu eser Farsçadır ama Türk edebiyatı şairlerini etkilemiş bir şaheser bir eserdir. (İpekten: 2003, 62)

Klasik Türk edebiyatında mesnevi nazım şekli, diğer nazım şekilleri ile birlikte yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.(Kurnaz: 2011, 114) Çeşitli konularda yazılan mesneviler arasında konusu aşk olan mesneviler de bulunmaktadır. Seyyad Hamza tarafından XIII. Yüzyılın sonunda yazılan “Yûsuf u Züleyhâ” isimli eser, 1529 beyitten müteşekkildir ve klasik Türk edebiyatının ilk aşk mesnevisidir. (İpekten: 2003, 62) Aynı yüzyıl içerisinde Ahmet Fakih tarafından yazılan “Kitâbu Evsâfı Mesâcidü’ş-Şerife” ve Yunus Emre tarafından yazılan “Risâletü’n-Nushiyye” de diğer mesnevi eserleridir. (Mermer, vd.: 2016, 118)

XIV. yüzyılda çok değişik konularda mesneviler yazılmıştır. Bu mesneviler arasında,

Şeyyad Hamza tarafından yazılan “Yûsuf u Zelihâ”;

Erzurumlu Darir tarafından yazılan “Kıssa-i Yusuf”;

Âşık Paşa tarafından yazılan “Garib-name”;

Şeyhoğlu Mustafa tarafından yazılan “Hurşid-name”

Gülşehri tarafından yazılan “Mantıku’t Tayr”;

Kemaloğlu tarafından yazılan “Ferah-name”;

Mesud Bin Ahmed tarafından yazılan “Süheyl ü Nev-bahar” ve

Ahmedi tarafından yazılan “İskender-nâme” ve “Cemid ü Hurşid” bulunmaktadır. (Mermer.vd.: 2016, 118)

Mesnevi nazım şekli özellikle IV. Yüzyıldan itibaren hızlı bir aşamaya göstermiştir. Bu yüzyılın başında 1406 yılında tamamlamış olduğu “Çengnâme” isimli eseriyle Ahmed-i Dâ’î isimli divan şairi diğer manzum ve mensur eserleriyle birlikte isim yapmıştır. Bu yüzyılda 1409 yılında 730 beyitten oluşan “Mevlid” isimli eseri yazan ve bu esere “Vesiletü-n Necât” adını veren Süleyman Çelebi (ö. 1421-22)’nin “Mevlid” isimli eseri, yüzyıllar boyunca en çok okunan mesnevidir. (İpekten: 2003: 63)

XV. Yüzyılda farklı konularda diğer önemli mesneviler arasında şu eserler yer almaktadır.

Yazıcıoğlu Mehmed tarafından yazılan “Muhammediyye”;

Şeyhî tarafından yazılan “Hüsrev ü Şîrîn” ve “Harname”;

Tutmacı tarafından yazılan “ Kıyafet-name” ve “Gül ü Hüsrev” dir. (Mermer, vd.: 2016, 118)

XVI. yüzyıl, Türk edebiyatında en büyük mesnevî şairlerini yetiştirmiştir. Yüzyılın başında Mesîhî Edirne Şehrengizi; Tâcîzâde Cafer Çelebi (ölm. 1514) tarihi anıtları, gezinti yerleri ve güzellikleriyle İstanbul'u anlattığı 3571 beyitli, "Mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün" veznindeki “Hevesnâme” (yazılışı 1493) adlı eseri; Benli Hasan diye anılan Ahî (ölm. 1517) “Hikâye-i Şîrîn ü Pervîz” ve “Rivâyet-i Gülnûn u Şebdîz” mesnevîsi; Revanî (ölm. 1523-24), içki toplantılarının usullerini anlattığı küçük, zarif “İşretnâme”siyle tanınmıştır. (İpekten: 2003, 64)

XVI. Yüzyılda

Fuzûlî tarafından yazılan “Leylâ vü Mecnûn”;

Kemâlpaşa-zâde tarafından yazılan “Yûsuf u Zelihâ”,

Lâmi’î tarafından yazılan “Ferhâd ü Şîrîn”, “Vâmık u Azrâ”, “Vîs ü Râmin” ve “Bursa Şehr-engizi”;

Taşlıcalı Yahya Bey tarafından yazılan “Gülşen-i Envâr”, “Gencîne-i Râz”, “Şâh u Gedâ” ve “Kitâb-ı Usûl”;

ve Zâtî tarafından yazılan “Şem ü Pervâne” önemli mesnevi eserlerdir. (Mermer, vd.: 2016, 118)

Bu eserlerden en meşhur aşk mesnevileri “Leylâ vü Mecnûn” ve “Ferhâd ü Şîrîn”dir.

XVI. yüzyılda Klasik Türk edebiyatında mesnevi eserlerinden aynı isimli eserlerde yazılmıştır.

1554-55 yılında Celâlzâde Sâlih (ö. 1565), tarafından yazılmıştır. Halife’de (ö. 1572) Leylâ ve Mecnun isimli eseri yazmıştır.“Yusuf u Züleyha” isimli eser, Abdurrahman Gabârî (ö. 1566) tarafından yazılmıştır. 2019 beyitten oluşan ve 1512 yılında yazılan “Hüsrev ü Şîrîn” isimli eser Bursalı Celîlî (ö. 1569’dan sonra) tarafından yazılmıştır. Bir diğer mesnevi eseri “Gül ü Bülbül” isimli eserde İznikli Bekâyî (ö. 1572) tarafından 1565 yılında yazılmıştır.(İpekten: 2003, 66)

XVI. yüzyılda mesnevi yazan önemli şairlerden birisi de Gubârî’dir. Gubârî’nin menâsikü’l-hacc” isimli meşhur bir mesnevi eseri bulunmaktadır. Gubârî’nin bu mesnevisi failâtün mefâilün fsa’lün (feilün) vezniyle yazılmış yaklaşık 370 beyitlik bir mesnevidir. Kanuni Sultan Süleyman’a sunulan eser, sonundaki kayda göre 1561’in Recep ayında tamamlanmıştır. Zindandan yazılmış olan bu küçük mesnevi zindanda çekilen acıları ve zindan duygularını içerir. (Eliaçık: 2004, 107)

XVII. Yüzyılda başlıca mesnevî şairleri olarak Ganîzâde Nâdiri, Nev’îzâde Atâ’î, Nâbî ve Sâbit görülmektedir. Ganîzâde Nâdiri (ölm. 1526-27), Divanı’ndan çok Mi’râciyye kasidesi ve Şehnâme mesnevîsiyle tanınmıştır. Firdevsî’nin Şehnâme’siyle aynı vezinde, 2.000 beyitlik Şehnâme’sinde Türk şairlerinin kasîde ve gazelde İranlıları geçtiğini ama mesnevîde henüz onlara yetişemediklerini söyleyerek, bu eksikliği gidermek için mesnevisini yazdığını anlatmıştır. (İpekten: 2003, 66)

XVII. yüzyılda ise

Nahifi tarafından “Hicret-nâme” ve “Mi’râciyye”;

Nâbî tarafından “Hayriyye”, “Hayr-âbâd” ve “Sûrnâme”;

Atayi tarafından “Nefhatü’l- Ezhâr”, “Sohbetü’l Ebkâr” ve “Heft-Han”;

Gufti tarafından “Teşrifâtü’ş Şuarâ”;

Sabit tarafından “Edhem ü Hümâ”, “Dere-nâme” ve “Berber-nâme”;
Genizâde Nâdirî tarafından da “Şâh-nâme” isimli meşhur mesneviler yazılmıştır. (Mermer, vd.: 2016, 118)

XVIII. Yüzyılda ise,

Ref’i Âmidî tarafından “Cân u Cânân”;

Ahmed-i Mürşidî tarafından yazılan “Yûsuf u Zelîhâ”;

Şeyh Gâlib tarafından yazılan “Hüsn ü Aşk”;

Enderunlu Fâzıl tarafından yazılan “Hübân-nâme” ve “Zenân-name”;

Dârendeli Bakâî tarafından “Battal-nâme”;

Sünbül-zade Vehbi tarafından yazılan “Lutfiyye” önemli mesnevi eserleridir.(Mermer, vd.: 2016, 118)

XVIII. Yüzyılda mesnevî şairi olarak Nahîfî, Şeyh Gâlib, Sünbülzâde Vehbî ve Enderunlu Fâzıl belli başlı isimlerdir. Bu yüzyılda artık kullanılagelen eski ortak mesnevî konuları bırakılmış, yeni ve daha değişik konular ele alınmıştır. XVII. Yüzyılda başlayan bu hareket sürdürülerek, İran’dan alınan ve birçok kez yazılan hikâye konulan yerine daha güncel konular işlenmeğe başlanmış, az da olsa devrin bazı kurumları eleştirilmiştir. (İpekten: 2003, 68)

XIX. Yüzyılda ise Bayburtlu Zihni tarafından yazılan “Sergüzeşt-nâme”; Mihnet-keşân Keçeci-zâde İzzet Molla tarafından yazılan “Mihnet-keşân” en önemli mesnevilerdir. (Mermer, vd.: 2016, 118)

Mesnevi Örnekleri,

Sıfat-ı Bezm-i İşân

“Kasdeylese bunlar ayş ü nûşa

Tûfân-ı belâ gelirdi cûşa

Sâgarları gürz-ı kû-peyker

Sahbhaları merk-i dehşet-âver

Mesclisleri rezmgâh-ı âşûb

Mutribleri hây u hüy-ı dil-kûb

Pinyâli piyâle zannederler

Pergâleyi kâle zannederler

Azrâil o kavme sâkî-i hâs

Mirrîh bezimlerinde rakkâs

Kânûn u nekâre savt-ı şiven

Teb-lerze-i cân-güdâz def-zen

İşret arasında nukl-i bâdâm

Çeşm-i bed-i hulk u zehr-i âlâm

Mînâdaki penbe penbe-i dâğ

Dâğ içre şerâb-ı şûle ırmağ

Feryâd u şikence ye’s ü hasret

Eshâb-ı safâ dahi ne hâcet” (Mermer, vd.: 2016, 120-121)

(Şeyh Gâlib)

**

Hüsn-ü Aşk’tan..

Mef’ûlü Mefâilün Feûlün

1. “*Tarz-ı selefe tekaddüm itdüm
Bir başka lügat tekellüm itdüm*
2. *Ben olmadum ol gürûha peyrev
Uymuş belî Gencevî’ye Hüsrev*
3. *Billâh bu özge mâcerâdur
Sen bakma ki defter-i belâdur*
4. *Zannitme ki şöyle böyle bir söz*

Gel sen dahi söyle böyle bir söz (Kurnaz: 2011, 114)

5. *Erbâb-ı Sühan tamâm ma’lûm
İşte kalem işte kişver-i Rum*
6. *Gördün mi bu va’di-i kemini
Divân yoh sanma bu zemîni*
7. *Engüşt-i hyatâ uzatma öyle
Beş beytine bir nazîre söyle*
8. *Az vaktde söyledümse anı
Nâ-puhteliğin değül nişânı*
9. *Gördük nice şâhlar gedâlar
Bir anda yapar anı babalar*
10. *Gencinede resm-i nev gözetdüm
Ben açdum o genci ben tükedüm*
11. *Esrârını Mesnevi’den aldum
Çaldumsa da mîrî malı çaldum*
12. *Fehmitmeğe sen de himmet eyle
Ol gevheribul da sirkat eyle”*

(Şeyh Gâlib) (Kurnaz: 2011, 115)

Nesre Çevirisi:

1. Eskilerin tarzının önüne geçtim, başka bir dille konuştum.
2. Her ne kadar Husrev, Gencevî’ye uymuşsa da, ben o kalabalığa uyamadım.
3. Billahi, bu özge maceradır. Sen de onun bir bela defteri olduğuna bakma.
4. Şöyle böyle bir söz zannetme; gel sen de böyle bir söz söyle! (Kurnaz: 2011, 115)
5. Söz ehlinin (şairlerin) hepsi bellidir; işte kalem, işte Osmanlı ülkesi...
6. Bu tehlikeli vadiyi gördün mü? Burasını Divanyolu sanma!
7. Yanlış diye parmağını uzatma öyle, beş beytine bir nazire söyle!
8. Biz nice padişahlar ve dilenciler gördük ki, babalar öylesini bir anda yapar.
10. bu hazinede (mesnevide) yeni bir usul tuttum, O hazineyi kendim açıp* kendimi tükettim.
11. Sırlarını Mesnevi’den aldım. Çaldımsa da beylik malı çaldım.
12. Sen de anlamaya gayret et, cevheri bul da çal!

Şeyh Galib (Kurnaz: 2011, 116)

Menâsik-ül Hac mesnevisinden...

Biri budur ki ol murâdâtîñ

Dil ü cânile arz-ı hâcâtîñ

**

Beni zindânda koma âzâd it

Dil-i pür gussamı benim şâd it

**

N'ola urdîñsa bend ü nice zindâna

Mazharam nice cürm ü isyâna

**

Hey nice bend ü nice zindâna

Müstahakkam azâb-ı nîrâna

**

İtmişem çok günâh hezâr hezâr

İtmezem ben günâhıma inkâr

**

Yokdur imkânı anı pinhâna

Hâli ma'lûmdur gayb-dâna

**

Çok günâhum egerçi yâ Rahmân

Umaram lîk yine ben gufrân

**

Umaram futfuñile yâ Gaffâr

Afvıma bâis ola istigfâr

**

Eyledüm ben günâha istigfar

Kaldı gufrân saña yâ Gaffâr

**

İtmeyeyim dahi tevbeler olsun

Tevbelerle iki cihan tolsun

**

Kasd idersem dahi bu isyâna

Ur beni yine bend ü zindâna (Gubârî) (Eliaçık: 2004, 107)

3. URDU EDEBİYATINDA MESNEVİ**3.1. Mesnevi**

Mesnevi, Fars ve Urdu şiirinin önemli bir nazım şeklidir. (Sâdîqî: 1985, 167) Mesnevi, Arapça bir sözcüktür. (Haşmi: 1991, 78) Şurası gerçektir ki, Mesnevi, İranlıların icadıdır. Arapçada mesnevi yer almaz. (Sâdîqî: 1985, 167) Mesnevi Urdu nazım şekli daha eski bir nazım şeklidir. (Haşmi: 1991, 78) Mesnevi kelimesinin kökü “s-n-i” dir. (Sâdîqî: 2016, 188) Mesnevide her şiirin iki mısraı aynı kafiyelidir ve tüm şiirler bir birinin etrafındadır. Tüm şiirler bir dizede olan mesnevi de her tür düşünce, olaylar ve arzular yer almaktadır.

Bundan dolayı bu faydalı ve geniş ele alınmış bir nazım şeklidir. (Haşmi: 1991, 75) Mesnevi, bir beyitte yer alan iki mısraın kafiyeli olduğu bir nazım şeklidir. (Samiuddin: 2007, 399) Mesnevi genelde ufak bahirlerle yazılmaktadır. (Haşmi: 1991, 76) Bütün beyitler aynı şekilde iç kafiyeye de vardır, fakat kafiyeye her beyitte bu değişmeye devam eder. (Samiuddin: 2007, 399)

3.2. Urdu Mesnevisinde Ölçü

Mesnevi, Fars ve Urdu şiirinin önemli bir edebi nazım şeklidir. Mesnevide mısra ölçüsü 2-2'dir. Her şiirde beyit ve mısra olur, ayrıca her şiirin kafiyesi de ayrı olur; yani bir şiir kafiyeden dolayı bir diğer şiire ya da mısraya bağlı olmaz. (Sâdiqi: 2016, 188) Dolayısıyla, mesnevinin beyitlerinin kafiyeye düzeni aa, bb, cc, şeklindedir. (Samiuddin: 2007, 399)

.....a
a
b
b
c
c (Sâdiqi: 2016, 188)

Urdu edebiyatı şiirlerinde mesneviden bahsederken, genellikle sadece 200 ila 500 mısra ve 1000 ila 2000 beyitten oluşan ortalama masum uzun mesneviyi akılda kalmaktadır. (Samiuddin: 2007, 399)

Gazel ve kaside gibi mesnevinin tüm şiirlerinde olduğu gibi vezinler birleşiktir, ancak gazel ve kasidenin aksine mesnevi her vezinde söylenemez. (Sâdiqi: 2016, 189)

Bunun için 7 bahir devamlı olur ve bu 7 bahir veya vezin şunlardır: (Sâdiqi: 2016, 189)

(2 kez) فعول نفعولن فعل فعول

Fa'ülün	Fa'ülün	Fe'il	Fa'ül
---------	---------	-------	-------

Bu vezinlerle yazılan eserler:

“Şahname- Firdevsi”, “Bostan Sa'di” ve Mir Hasan'ın “Sihri-l Beyan”dır.

(2 kez) مفاعيلن مفاعيلن فعولن مفاعيل

Mufâ'ilün	Mufâ'ilün	Fa'ülün	Mufâ'ilün
-----------	-----------	---------	-----------

Ganimet Kencahi'nin mesnevisi “Narang-e Aşk” üstteki vezinle yazılmıştır.

(2 kez) مفعول مفاعلن فعولن مفاعيل

Mef'ülü	Mefâ'ilün	Fa'ülün	Mefâ'ilü
---------	-----------	---------	----------

“Gulzar Nesim” üstteki vezin ile yazılmıştır.

(2 kez) فاعلاتن مفاعلن فعولن فاعلان

Fâ'ilâtün	Mefâ'ilün	Fe'ilün	Fau'lân
-----------	-----------	---------	---------

Mir Taki Mir'in mesnevisi “Derya-e Işk” ve Kalak'ın “Tılsım Ulfet” yukarıdaki vezin ile yazılmıştır.

(2 kez) فاعلاتن فاعلاتن فاعلن و فاعلان

Fâ'ilâtün	Fâ'ilâtün	Fâ'lün	Fâu'lân
-----------	-----------	--------	---------

Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin “Mesnevi” isimli eseri üstteki bahir ile yazılmıştır.

(2 kez) فاعلاتن ، فاعلاتن فاعلاتن فعولن و فاعلان

Fe'ilâtün	Fâ'ilâtün	Fe'ilâtün	Fe'ilün	Fau'lân
-----------	-----------	-----------	---------	---------

Gulam İmam Şehid'in “Nağme-i Aşk” üstteki bahir ile yazılmıştır.

(2 kez) متفعولن ، متفعولن فاعلن و فاعلان

Mutfa'ilen	Mutfa'ilen	Fâ'lün	Fâ'ilân
------------	------------	--------	---------

Nizami'nin "Mahzen-i Asrar" üstteki vezin ile yazılmıştır. (Sâdîqî: 2016, 190)

Mesnevilerde şiir sayısında bir sınırlama yoktur. Firdevsi'nin "Şahname"si yaklaşık 8.000 şiirden oluşmaktadır. Gazel ve kaside gibi mesnevinin tüm şiirlerinde vezinler birleşiktir. Ancak gazel ve kasidenin aksine mesnevi her vezinde söylenemez. (Sâdîqî: 2016, 189)

Konu olarak Mesnevide her tür düşünce, olay ve arzu yer almaktadır. Mesnevi, çok faydalı ve geniş bir nazım şeklidir. Mesnevi de savaş, destan, tarihi olaylar, tasavvuf olayları ve hikâyelerin hepsi birbirlerine bağlı bir şekilde sunulmaktadır. (Yılmaz: 2014, 8)

Urdu edebiyatında Mesnevi konuları genellikle "Aşk"tır. Urdu edebiyatında konusu aşk olan mesneviler Molla Vechi'nin "Kutb Muştari", Siraj Aurangabadi'nin "Bostan-e Hayal", Mir Taki Mir'in "Derya'e Işq" ve "Şule'e Işq", Mir Hasan'ın "Sihir-ul Bayan", Mir Asar'ın "Hub-e Hayal", Dia Şankar Nesim'in "Gulzar-e Nesim", Nevab Mirza Şauk'un "Zehir Aşk" ve Dağ Dehlevi'nin "Feryad Dağ"tır. (Sâdîqî: 1985, 167)

Urduca mesnevisinin temaları, İran mesnevisinden farklı değildir. Farsça epik ve mistik mesnevilerin aksine, Urduca da neredeyse tüm uzun mesneviler aşk ve romantizm konuludur. (Sâdîqî: 2016, 189)

Urducadaki birinci dereceden epik veya mistik mesneviler yoktur. (Samiuddin: 2007, 399) Urdu edebiyatının gelişiminin ilk aşamasında Urdu edebiyatında şiirin Dekkan'da başladığı görülmektedir. (Suhrawardy, 2003, 23)

14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar, Dekkan'da Urdu edebiyatı gelişmiş ve daha sonra Kuzey Hindistan'da büyümüştür. Dekkan şiiri, gazelin baskın olduğu Kuzey'dekinin aksine, büyük ölçüde mesnevi biçimindedir. (Samiuddin: 2007, 400)

Muhammed Kuli Kutb Şah dönemi şairleri Gavasi ve Neşati'nin mesnevileri de önemlidir. (Haşmi: 1991, 78) Kutb Şahi döneminin diğer iki mesnevisi "Masnavi e Bahram o Gulandam" ve İbn i Nishati'nin "Phulban" dir. İkincisi, Urducadaki tüm otoriteler tarafından büyük övgü almıştır. (Suhrawardy, 2003, 23) "Bahram o Gulandam" mesnevisi, Nizami'nin ünlü "Haft Paikar" isimli mesnevisinden alınmıştır. (Suhrawardy, 2003, 24)

Veli'den önce Dekkan'ın her büyük Urdu şairi yalnızca bir mesnevi yazdı. Dekkan'da oluşturulan mesnevilerin sayısı çok geniştir. Dekkan'ın ilk mesnevisi Urducanın ilk kitabı - Fahreddin Nizami'nin Kadam Rao Padam Rao, 1421 ile 1435 yılları arasında yazmıştır. Bu eser 1973 yılında Cemil Jalibi tarafından düzenlenmiş ve yayınlanmıştır. (Samiuddin: 2007, 400)

Urdu şairi Gavvasi'nin "Saif-ul Muluk ve Badi-ul Jamal" isimli mesnevisi, 1616 yılı başlarında oluşturuldu. Bu mesnevi, "Arap Geceleri" masallarından birinin Farsça versiyonunun bir şiir halinden ibarettir. Gavvasi'nin "Tuti Name" isimli başka bir mesnevisi Farsça bir mesneviden tercüme edilmesine rağmen, bu mesnevinin orijinali Sanskritçedir. (Suhrawardy, 2003, 23)

Urdu edebiyatında Dekkan devrinde çok fazla mesnevi yazıldı ve bu mesnevilerden Resmi'nin "Havarnama", "Doğu Mektubu"; Nusreti'nin "Gülşen-i Işq"; Sirac'ın "Bostan-e Hayal", Molla Vechi'nin "Kutb Muştari" ve Mahmut Hicri'nin "Man Logon" u meşhur olanlardır. (Haşmi: 1991, 78)

Dekkan'daki Urduca döneminin diğer mesnevileri, Nusrati'nin "Gülşen-i Işq" olup, ilgi ve üslup açısından çok iyi oldukları kabul edilir ve eleştirmenler tarafından beğenilir. Nishati'nin "Phulban"; Haşimi'nin "Yusuf- Zulekha", Ajiz'in iki mesnevisi "Kissa e Kamar o Lal" ve "Kissa e Lal Gauhar"; Vali Dakhani'nin "Kissa e Ratn o Padm" ve Siraj Aurangabadi'nin "Bostan i Khayal" dir. (Suhrawardy, 2003, 24)

Ayrıca 17. Yüzyıl şairleri Vechi'nin "Kutub Muştari" (1609), Gavvasi'nin "Maina Satvanti", "Saif-ul Muluk-o-Badi-ul-Camal" (1616) ve "Tuti name" (1639), Amin ve Daulat'ın "Behram-o-Husn Bano" (1640), Malik Khushnud'un "Jannat Singar" (Hasht Bahisht) (1640), Junaidi'nin "Mah Paikar" (1653); İbn-i-Nishati'nin "Phul Ban" (1655), Nusrati'nin "Gulshan-e-Isk" (1657); Tabi'nin "Behram-o-Gul Andam" (1670), Faiz'in "Rizvan Şaho-Rohafza" (1682), Muhammed Ali Ajiz'in "Kissa-e-Malika-e-Mısır" (1688), Arifuddin Han Ajiz'in "Kıssa-e-Lalo Gohar", "Bağar Agah", "Gulzar-e-Isk" 1796; ve "Kıssa-e-Rizvan Şah", "Gulam Kadir Sami'nin "Sarvo Samsad". Bunların arasında İbn-i Nişati'nin "Phul Ban" ve Nusrati'nin "Gulshan-e Ishq" en iyisidir. Vechi'nin "Kutub Muştari", Gavvasi'nin "Saif-ul-Muluk-o-Badi-ul-Jamal" ve Tabee'nin "Behram-o-Gul Andam"ü de iyi şiirlerdir. (Samiuddin: 2007, 400)

Molla Vechi'nin "Kutub Muştari", Siraj Evrengabadi'nin "Bostan-e Hayal", Mir Taki Mir'in "Derya-e Işk" ve "Şule-e Işk", Mir Hasan'ın "Sihir-ul Beyan", Mir Asar'ın "Hub-u Hayal", Mushafi'nin "Hicr-ul Muhabbet", Diya Şankar Nesim'in "Gulzar-e Nesim", Kalak Lakhnovi'nin "Tılsım Ulfet", Mumin'in "Kulli

Gameen”, Nevab Mirza Şauk’un “Zehr Aşk” ve Dağ Dehlevi’nin “Feryad Dağ” Urdu edebiyatının meşhur mesnevileridir ve tüm bunlar aşk içerikli mesnevilerdir. (Sâdıqi: 2016, 191)

Fars edebiyatında Firdavsî ve Mevlana Rûm-i’nin mesnevileri ve Urdu Dili’nde Nuşratî, Mîr Hasan, Mîr Aşar, Mirza Şouk ve Nasîm’in mesnevileri önemli bir yere sahiptir. (Yılmaz: 2014, 8-9)

Hali’nin şöyle bir görüşü vardır: “Gazel galip geldiğinde insanlar mesnevinin görevlerini iyi bir şekilde yerine getiremezler... Aşçılar arasında, tencerede yemek pişirenler kazanda iyi bir yemek pişiremezler deyimi çok meşhurdur. Nasıl tencere bir kazana bağlıysa, aynı şekilde gazel de mesneviye o şekilde bağlıdır.” (Yılmaz: 2014, 9)

Sonraki dönemlerde dikkat çekici mesnevi yazarları: Mir Asar, Mir Taki Mir, Mir Hasan, Cur’at, Mumin, Diya Şankar Nesim ve Nevab’dır. (Haşmi: 1991, 78) Mir Hasan’ın “Sih-r-ul Beyan” isimli eseri olağanüstü bir mesnevidir. Tüm bunlar orijinal mesnevilerdir. (Haşmi: 1991, 79)

Şeyh Ahmed’in Yusuf-u Zuleyha” (1580-1588), “Leyla Mecnun” (1611'den önce), Muhammed Ajiz’in “Yusuf ve Zuleyha” (1697), Siraj’ın “Bostan-e Hayal” (1739'dan önce), Wali Moosvi’nin “Talib-o-Mohni” (1757). Tarihi ve doğal destanlar mesnevileri yazarlar ise Hasan Şevki’nin “Zafer Nama-e-Nizam Şah” (1564), Mezbanî Name (1632), “Abdul İbrahim Name” (1603), Rustumi’nin, “Havar Name” (1665), Nusrati’nin Ali Name (1667) ve Tarih-e-İskenderi (1672) ve Gulam Ali’nin Padmavat’ı (1680) sayılabilir. (Samiuddin: 2007, 401)

Kuzey Hindistan’daki en eski mesnevi, Afzal’ın Bikat Kahani’dir. Tam tarihi bilinmemekle birlikte, 1625 yılı öncesinde yazılmış olması gerekiyor. Bu mesneviye yapılan en eski atıf Akram Rohtaki Kutbi’nin 1730-31’de yazdığı Terah Masa idi. Kuzey Hint mesnevisi, aşırı doğüstü dastanlara kıyasla daha önce yoğun aşk duygularının tasviriyle sınırlanmıştır. İki büyük şair olan Sauda ve Mir, çok sayıda aşk mesnevisi yazdılar. Sauda’nın mesnevisi “Ishq-e Shishagar ba zergar Pesar”, 500’den fazla beyitten oluşmuştur, 1774-1780 yılları arasında yazılmıştır. (Samiuddin: 2007, 401)

Mir çok sayıda küçük mesnevi yazmış olmasına rağmen, en önemlisi onun 8 adet aşk konulu mesnevisidir. Mir’in bu mesnevileri, yüce aşk duygusunun uzun bir övgüsü ile başlar. Bu lirik şiirin bir örneğidir. Cur’et’in Hüsnü-o-Isk veya Hasan Bahsi (1777) de dikkat çekicidir. Şah Hatim, Faiz, Abru, Sauda, Saz, Mir, Hasret, Kaim, Mir Hasan, Mushafî, Jurat ve İnşa tarafından 18. ve 19. yüzyılın başlarında yazılan 100’den az dizeden daha kısa bir masnaviden bahsedilmelidir. Mir, yoğun duyguların yoğunluğunu yönetirken, mesnevi alanının en büyük ismi olan Mir Hasan, mesnevinin masal türlerini yazdı. Gulzar-ı-Iram (1778), Mir Hasan’ın Delhi’den Faizabad’a Lucknow yoluyla göç etmesini ayrıntılandıran bir otobiyografik şiirdir. Üzü, Lucknow’u hicivsel hale getirilmesinde yatar. Üçüncü mesnevi Rumuz-ul Arifin (1774)ın içeriği didaktik, mistik ve ahlakidir. Mir Hasan da birkaç kısa mesnevi yazdı. (Samiuddin: 2007, 402)

Delhi’nin ünlü gazel yazarı Momin de birkaç mesnevi yazdı, bunlardan 6 adedi aşk ile ilgilidir. Her birinde 360 ila 592 beyit yer almaktadır. (Samiuddin: 2007, 403)

Urdu edebiyatı dahilinde bazı mesnevi örnekleri şu şekildedir:

پانسری سے سن ! کیا بیان کرتی ہے
 اور جدائیوں کی (کیا) شکایت کرتی ہے!
 کہ جب سے مجھے بنسلی سے کاٹا ہے
 میرے نالہ سے مرد و عورت (سب) روتے ہیں
 میں ایسا سینہ چاہتی ہوں جو جو دائی سے پارہ پارہ ہو
 تا کہ میں عشق کے درد کی تفصیل سناؤں
 جو کوئی اپنی اصل دور ہو جاتا ہے
 وہ اپنے وصل کا زمانہ پھر تلاش کرتا ہے
 میں ہر مجمع میں روئی
 خوش اوقات اور بدحوال لوگوں کے ساتھ رہی
 ہر شخص اپنے خیال کے مطابق میرا یار بنا
 اور میرے اندر سے میرے رازوں کی جستجو نہ کی

میرا راز، میرے نالہ سے دور نہیں ہے

لکین آنکھ اور کان کے لئے وہ نور نہیں ہے¹ (Rumi: 2006, 41)

Türkçe Tercümesi:

“Dinle! Bu ney nasıl şikayet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor:

Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın ... herkes ağlayıp inledi.

Ayrılıktan parça parça olmuş, kalb isterim ki, iştiyak derdini açayım.

Aslında uzak düşen kişi, yine vuslat zamanını arar.

Ben her cemiyette ağladım, inledim.

Fena hallilerle de eş oldum, iyi hallilerle de.

Herkes kendi zannınca benim dostum oldu ama kimse içimdeki sırları araştırmadı

Benim esrarım feryadımdan uzak değildir, ancak (her) gözde, ulakta o nur yok.” Rûmî (Mesnevî-i Şerif Tercümesi Çeviren: Veled Çelebi (İzbudak), Cilt:1, “1-700 Beyitler”, http://dosyalar.semazen.net/MESNEVI-I_SERIF_1.cilt.pdf)

بدن، روح سے اور روح، بدن سے چھپی ہوئی نہیں ہے

لکین کسی کے لئے روح کو دیکھنے کا دستور نہیں ہے

بانسری کی یہ آواز آگ ہے، ہوا نہیں ہے

جس میں یہ آگ نہ ہو، وہ نیست (و نابود) ہو

عشق کی آگ ہے جو بانسری میں لگی ہے

عشق کا جوش ہے جو شراب میں آیا ہے

بانسری اُس کی ساتھی ہے جو یار سے کٹا ہو

اس کے راگوں نے ہمارے دل کے پردے پہاڑ دئیے

بانسری جیسا زہر اور تریاق کس نے دیکھا ہے؟

بانسری جیسا ساتھی اور عشق کس نے دیکھا ہے؟

بانسری خطرناک راستہ کی بات کرتی ہے

مجنوں کے عشق کے قصے بیان کرتی ہے² (Rumi: 2006, 42)

“Ten candan, can da tenden gizli kapaklı değildir, lakin canı görmek için kimseye izin yok.

Bu neyin sesi ateştir, hava değil; kimde bu ateş yoksa yok olsun!

Aşk ateşidir ki neyin içine düşmüştür, aşk coşkunuğudur ki şarabın içine düşmüştür.

Ney, dosttan ayrılan kişinin arkadaşı, haldaşdır. Onun perdelri perdelerimizi yırttı.

Ney gibi hem bir zehir, em bir tiryak, ney gibi hem bir hemdem, hem bir müştak kimi gördü?

Ney, kanla dolu olan yoldan bahsetmekte, Mecnun aşkının kıssalarını söylemektedir.”

(Rûmî) (Mesnevî-i Şerif Tercümesi Çeviren: Veled Çelebi (İzbudak), Cilt:1, “1-700 Beyitler”

http://dosyalar.semazen.net/MESNEVI-I_SERIF_1.cilt.pdf (E.T.20.12.2018)

Bir başka Urduca Mesnevi örneğinde ise:

سورج یوں ہے رنگ آسمانی منے

کہ کھلیا کنول پھول پانی منے

“Güneş gökte öyle renkler saçmıştır, sanki su üzerinde nilüfer açılmıştır.” Molla Vechi (Türkmen: 1992, 11)

**

¹ Mevlana Celaleddin Rumi, Mesnevi Mevlevi Manevi, Çev: Qazi Seccad Husein, Ai Faisal Nashran Yay, Lahore, 2006, s. 41

² Rumi, a. g. e., s. 42

توں اول توں آخر توں قادر اھے
توں مالک توں باطن توں ظاہر اھے

“Sen evvelsin, ahirsin, kadirsin, sen maliksin, sen batınsın ve zahirsin.” Molla Vechi (Türkmen: 1992, 11)

4. SONUÇ

Klasik Türk Şiiri ve Urdu klasik şiirinde Mesnevi nazım şeklinde şiirler yazılmıştır. Terimsel olarak mesnevi hem Klasik Türk edebiyatı hem de Urdu edebiyatında benzerlikler göstermektedir, çünkü her iki edebiyatın kitapları incelendiğinde yapılan karşılaştırmalarda benzerlikler vardır. Mesnevi nazım şeklinin ölçüsü de her iki edebiyatın şiirlerinde benzerlik göstermektedir. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatında ortak olan şair ve eser Mevlana Celaleddin-i Rûmî ve eseri “Mesnevi”dir. Mesnevi isimli eserin her iki edebiyat kitaplarında yapılan karşılaştırmada tamamıyla aynı sözcüklerin kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Klasik Türk edebiyatında ve Urdu edebiyatının bilinen en meşhur eseri Mesnevi isimli eserdir. Klasik Türk edebiyatında “Kutadgu Bilig”, “Yusuf ve Züleyha”, “Risaletü'n Nushiyye” ve “Leyla ve Mecnun” dur. Urdu edebiyatında ise “Sıhr-ul Bayan”, “Kutb Muştari” ve “Bostan-e Hayal” isimli mesneviler en önemli eserlerdir.

“Yusuf ve Züleyha” ve “Leyla ve Mecnun” isimli mesneviler Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatında yer alan ortak mesnevi eserleridir.

KAYNAKÇA

Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları

Eliaçık, M. (2014). *Gubârî'nin zindanda yazdığı Menâsikü'l-Hac mesnevisi*. İlmî Araştırmalar , 0 (17) , 105-114

Haşmi, R. (1991). *Asnaf-e adab*, Sang-e Meel Publishers Lahore

İpekten, H. (2003). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*, Dergah Yayıncılık

İsen, M., & Horata, O., & Macit, M., & Kılıç, F., & Aksoyak, İ. H. (2015). *Eski Türk edebiyatı el kitabı*, Grafiker Yayıncılık

Kurnaz, C. (2011). *Eski Türk edebiyatı*, Berikan Yayıncılık

Mermer, A., & Deniz, S., & Bayram, Y., & Koç Keskin, N., & Alıcı, L., & Eflatun, M. (2016). *Üniversiteler için eski Türk edebiyatına giriş*, Akçağ Yayıncılık

Pala, İ. (2015). *Divan edebiyatı*, Kapı yayıncılık.

Rumi, M. C. (2006), *Mesnevi Mmvelevi manevi*, Çev: Qazi Seccad Husein, Ai Faisal Nashran Publishing

Sâdıqi, A. H. (1985). *Keşaf tenkidi istilahat*, Muktedir Qavmi Zaban Publishing

Sâdıqi, A. H. (2016). *Asnaf-e adab*, Sangat Publishing

Samiuddin, A. (2007). *Encyclopaedic dictionary of Urdu literature Vol: II*, Global Vision Publishing

Suhrawardy, S. A. (2003). *Handbook of Urdu literature*, Cosmo Publishing

Türkmen, E. (1992). *Urdu edebiyatında şiir evreleri*, Atlas Yayıncılık

Yılmaz, H. (2014). *Klasik Urdu şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek lisans tezi, [Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir.)

Rumi, M. C. (2018, 20 Aralık). *Mesnevî-i Şerif Tercümesi* Çeviren: Veled Çelebi (İzbudak), Cilt:1, (1-700 Beyitler),http://dosyalar.semazen.net/MESNEVI-I_SERIF_1.cilt.pdf